

İ S T A N B U L

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

Revue de l'Institut des Hautes Etudes Islamiques

SAYI II

İ S T A N B U L
EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
1 9 6 4

KUR'ÂN-I KERİMDE İNSAN

*Y. İ. E. Öğrencileri **

İnsan hakkında sorulacak suallere en güzel ve en muknî cevapları, şüphesiz ki, Kur'ân-ı Kerim vermektedir. Hiç bir kitap, insan oğlunu bu kadar güzel izah ve ifade edememiştir. Zira Kur'ân-ı Kerim Allah kelâmıdır, her şeyin en doğrusunu ve hakikatını söyler.

Kur'ân-ı Kerim, insan oğlunu bütün cepheleri ile ele almış ve muhtelif sûrelerde muhtelif vesilelerle, belîğ ve veciz bir ifade ile dile getirmiştir. Bu bakımdan insanı mevzu olarak inceleyen bir çok ilimler için Kur'ân-ı Kerim en kıymetli bir me'hazdır. Eğer basit tecrübelerle istinaden insan hakkında bir takım nazariyyeler ortaya atan Avrupalı ilim adamları, Kur'ân-ı Kerim'in insan hususundaki izahlarını görmüş olsalardı ve bu zaviyeden tetkike başlasalardı bu kadar yekdiğerine zid fikirler meydana gelmezdi. Bunun içindir ki hiç bir nazariyye, nazariyye olmaktan kurtulamamış ve kanun hükmünü iktisab etmemiştir. Asırlar geçtikçe ilim Kur'ân-ı Kerim'in ifade ettiği mânâya yaklaşmaktadır.

Şurasını hemen arzetmek lâzımdır ki, «Kur'ân-ı Kerim'de insan» mevzuunu tetkik etmek oldukça güçtür. Hassaten henüz talebe olan kimseler için daha da güçtür. Bu mevzuda tatminkâr izahlarda bulunabilmek, insan hakkındaki âyetlerin tefsirlerini yapabilmek ve yapılan tefsirleri Kur'ân-ı Kerimin ruhuna uygun bir surette telif edebilmek için Tefsir ilmine, Psikolojiye, Biyolojiye, Antropolojiye... şiddetle ihtiyaç vardır. Binaenaleyh, bu

* Bu araştırma, Edebiyat Öğretmenleri Nihad Sami Banarlı tarafından verilen konu ve gösterilen metodla, Yüksek İslâm Enstitüsü 1962-63 öğretim yılı son sınıf öğrencilerinden Muhammed Eroğlu, Salim Kılaç, Ali Tanrıverdi, Nedim Kılıçkiran, Süleyman Âşıkkaya, Rıza Tosun, Şerafeddin Keskin ve Mustafa Özcırık tarafından kollektif bir çalışma ile hazırlanmış ve Muhammed Eroğlu tarafından kaleme alınmıştır.

gibi ilimlerde kâfi derecede kültür sahibi olamayan bir kimsenin yapacağı inceleme safhada kalır, hele İslâm'ın şiarlarını anlamayanların vereceği malûmat pek sönük olur. Bu gün, geçmişe nisbetle kültürlü ve imanlı bir müfessire daha çok muhtacız. İnşallah bu sahadaki boşluğu, mazisi pek yakın olan Yüksek İslâm Enstitüleri dolduracaktır. Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi biz mükemmel, ilmî bir eser hazırladığımızı iddia etmemekteyiz. Bizim burada yapacağımız şey, «insan» mevzuundaki âyetleri izah etmek ve onları kendi aralarında tasnife tabi tutmak suretiyle kısımlara bölmek olacaktır. Binaenaleyh «Kur'ân-ı Kerim'de insan» mevzuunu üç kısım altında incelemeyi münasip bulduk:

- 1 — Hilkat-i beşer=İnsanın yaratılışı
- 2 — İnsan oğlunun vasıfları
- 3 — İnsan oğlunun diğer mahlûkat arasındaki üstünlüğü.

Ancak bu kısımları da münasip bazı başlıklara ayırmış bulunuyoruz. Bu şekilde hem izahı kolaylaştırmış hem de okuyucunun dikkatini celbetmiş olacağını sanıyoruz.

KISIM: 1

HİLKAT-İ BEŞER = İNSANIN YARATILIŞI

- 1 — İnsanın geçirdiği istihâleler:

Kur'ân-ı Kerim'de insan oğlunun en güzel bir surette yaratıldığı ve en güzel bir kıvamda olduğu bildirilmiştir. Nitekim bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır.

لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم

«Biz, hakikaten insanı (bütün insanları) en güzel bir biçimde (boyu bosu yerinde) sureti güzel, kâinatın bütün hassalarını cami' yarattık.»¹ Bütün bu maddî güzellik ve mükemmeliyetlerin yanında hattâ bunlardan daha da kıymetli bir takım nimetlerin sahibi olmuştur. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif âyetlerinde sarahaten zikredilmiştir:

خلق الانسان علمه البيان

«İnsanı yarattı, ona konuşmayı öğretti.»²

¹ Tîn Sûresi, Âyet 4.

² Rahmân Sûresi, Âyet 3-4.

اقرا باسم ربك الذى خلق خلق الانسان من علق اقرا وربك الاكرم
الذى علم بالقلم علم الانسان مالم يعلم كلا ان الانسان ليطغى

«Oku, ismi ile o Rabbının ki yarattı. İnsanı bir alaktan yarat-
tı. Oku o keremine nihayet olmayan Rabbındır, kalem ile öğreten
de. O insana bilmediği şeyleri öğretti. Sakın okumamak etme,
çünkü insan muhakkak tuğyan eder.¹ Misal olarak aldığımız bu
âyetlerde yalnız insana mahsus olan bir iki vasıf zikredilmiştir.

Acaba, mahlûkatın en şerefli ve en mükemmeli olan insan
nasıl yaratılmıştır? Ne gibi istihâleler geçirmiştir? Bu suallerin
cevaplarını Kur'ân-ı Kerimde rahatca bulmak mümkündür. Şimdi
kaydedeceğimiz âyet-i kerimede, insanın mebdinin ne olduğu,
sonunda ne olacağı ve bu ikisi arasında ne gibi istihâleler geçir-
diği hülâsa edilmiştir:

ولقد خلقنا الانسان من سلاله من طين. ثم جعلناه نطفه في قرار مكين.
ثم خلقنا النطفة علقه فخلقنا العلقه مضغه فخلقنا المضغه عظاماً فكسونا العظام
لحمًا ثم انشأناه خلقاً آخر فتبارك الله احسن الخالقين. ثم انكم بعد ذلك
لميتون ثم انكم يوم القيامة تبعثون.

«Şanın hakkı için biz, insanı çamurdan bir sülâleden yarat-
tık. Sonra onu oturaklı bir karargâhda bir *nutfе* yaptık. Sonra
o nutfeyi bir *aleka* yarattık, derken o alekayı bir *mudga* yarat-
tık, derken o mudgayı bir takım *kemik* yarattık, derken o kemik-
lere bir *et* giydirdik, sonra ona diğer bir *hilkat neş'eti* verdik.
Bak ne şanlı O Allah; Yaratanların en büyüğü. Sonra siz, bunun
arkasından muhakkak *öleceksiniz. Sonra siz kıyamet günü muhak-
kak ba's* olunacaksınız»². Âyet-i kerimede ki haller, başka bir âyeti
kerimede de zikredilmiştir.³ Yeri geldiği zaman ileride izah edi-
lecektir.

Yukarıdaki âyet-i kerimede insan için mukadder olan dokuz
halden bahsedilmektedir. Bu hallerden birincisi yalnız Hz. Âdem'e
mahsusdur. Çünkü O, topraktan doğrudan doğruya yaratılmıştı.
Diğer insanlar, bir anadan ve bir babadan yaratılmış oldukları
için ancak asıl itibariyle toprağa atfetmekteyiz. Binaenaleyh Hz.

¹ İkra³ Sûresi: Âyet 1-6.

² El Mü'minûn Sûresi, Âyet 12-16.

³ Hacc Sûresi, Âyet 12-16

Âdem müstesna, her insan için bu dokuz halden sekizini geçirmek mukadderdir. Fakat Hz. Âdem için dokuzu da mukadderdir. Şimdi bu dokuz hali sırası ile görelim :

1- Çamur veya toprak hali

Cenabı Allah yeminle çamurdan bir sülâleden yaratıldığımızı beyan buyurmuştur.

(ولقد خلقنا الانسان من سلاله من طينٍ.)

“Şanın hakkı için biz insanı çamurdan bir sülâleden yarattık.»¹ Sülâle, bir şeyden sıyrılıp çıkarılan netice, bir şeyi bir şeyden kolaylıkla sıyrıp çıkarmak demektir. İşte insan da böylece çamurdan sıyrılıp çıkarılan sülâleden yaratılmıştır.

İnsanın topraktan yaratıldığı hususunda daha bir çok âyetler vardır :

ولقد خلقنا الانسان من صلصالٍ من حمأٍ مسنونٍ .

“And olsun biz, insanı kuru bir çamurdan, süretlenmiş bir balçıktan yaratmışızdır.”¹

واذ قال ربك للملائكة اني خالق بشراً من صلصالٍ من حمأٍ مسنونٍ .

“Hatırla o vakti ki, Rabbin meleklerle : Ben demişti, kuru bir çamurdan, süretlenmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım.”²

قال لم اكن لاسجد لبشر خلقته من صلصالٍ من حمأٍ مسنونٍ .

“Şeytan dedi ki, kuru bir çamurdan, süretlenmiş bir balçıktan yarattığın bir beşer için secde edeyim diye (var) olmadım.”³

خلق الانسان من صلصالٍ كالفخار .

“İnsanı (çınlayan) bardak gibi kupkuru bir balçıktan yarattı”⁴.

... خلقه من ترابٍ ثم قال له كن فيكون .

“Allah onu (Âdem'i) topraktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi, o da (can gelip) oluverdi.”⁵ Bu gibi âyetler insan oğlunun aslı itibari ile nereden geldiğini, hangi şeyden yaratıldığını göstermektedir.

Mezkûr âyet-i kerîmelerde insanın yaratılmasında esas rolü oy-

¹ Hier sûresi, Âyet 23.

² Hier sûresi, Âyet 28.

³ Hier Sûresi, Âyet 33.

⁴ Rahmân Sûresi, Âyet 14.

⁵ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 59.

nayan toprağın hususiyetleri de bildirilmiştir. Nitekim âyetlerin tercümelerinde bunları görmüş bulunuyoruz. Hicir sûresinin 26,28, 33. âyetlerinde (مصالٍ)، (حماٍ) ve (مسنونٍ) kelimeleri, Rahmân sûresinin 14. âyetinde keza (مصالٍ) ve (فخارٍ) kelimeleri, El-Mü'minûn sûresinin 12. âyetinde sülâle ve (طينٍ) kelimeleri geçmektedir. Bütün bu kelimeler toprağın hususiyetlerini açıkça göstermektedir. Bakabildiğimiz bazı lügatların yardımı ile bu kelimelerin mânâlarını açıklamaya çalışalım.

Salsâl:

EL SALSÂL : (Bilfethi) Şol kuru balçık ki kumla karışmış ola. Ahter-i Kebîr, Cild: 1; Sayfa 590, Sad maddesi.

الصصال : الطين اليابس الذى يصل من يسه اى يصوت .

“Kuruluğundan dolayı ses çıkarılabilecek bir hale gelen çamur. El-Müncid, Sayfa 446.

الصصال : الطين الحر خلط بالرمل فصار يتصامل اذا جف، فاذا طبخ فهو الفخار .

“Kuruduğu zaman ses çıkaran, kumla karıştırılmış sıcak çamur. Ateşle pişirince Fahhâr ismini alır. Muhtar-ı Sıhâh, Sayfa 290, Demek oluyor ki salsâl kelimesi pişmemiş, kuru ve çiğ çamur manasınadır.

Hâme' :

El Hameü : Bilfethateyni; Velham'ü : Bisükûnil mîmi ve bil kesri fihima, kara balçık, tîn-i esved mânâsına. Ahter-i kebîr Cild 1 Sayfa 319. (الحمأة ايضاً والحمأة الطين الاسود) El Hame' etü ve-l ham'etü siyah çamur. El-Müncid Sayfa 148.

(ح م أ - الحمأة، بفحتين والحمأة بسكون الميم : الطين الاسود).

siyah çamur. Muhtar'us-Sıhah, Sayfa 117.

Mesnûn :

المسنون : متغير منتن نسبه ومنه قوله تعالى من حمأ مسنون وايضا المسنون المصور والمسنون الممس .

Mesnûn kelimesi hakkında Elmalılı M. Hamdi Yazır, muhtelif tefsirlerden şu nakilleri yapmıştır: a) Mütegayyir, b) Suretlenmiş, kazılmış, bilenmiş, c) Dökülmüş, d) Mesnûn bir sûret ve misâl üzere müsavver demektir. Daha sonra şu izahatı vermiştir: “Bu sûrette (حماً مسنون) insan sûret-i neviyesi için sünnet olan bir sûret-i mahsûsa ifrağ edilmiş bir balçık demek olur. Sonra (من حماً مسنون) terkinde de iki vecih vardır: Birisi salsâl’e sıfat olmasıdır ki, bir suret-i mahsûsada tasvir edilmiş, tabir-i âharla kalıba dökülmüş bir balçıktan mütehasıl bir “salsâl” den demek olur. Bu takdirde “salsâl” hame-i mesnûn’dan yapılmış demek olur. Ebu-l Bekâ ve Zemahşeri bunu tercih etmişler ise de müfid değildir. Zira kuru çamuru, yaşından husûle geldiğini anlatmak lüzumsuz olduğu gibi, insan hamurunun salsâl halinde iken insan suretinde bulunduğu da umûmiyetle müselleme değildir. İkincisi bedel olmasıdır ki, salsâl’den, bir hame-i mesnûndan demek olur. Ebû Hayya’nın zikrettiği vech ile çoğu, bedel olmasını tercih etmiştir. Biz de bunda ısrar etmek isteriz.

Evvela salsâl, sonra da ondan bir suret-i mahsusaya ifrağ olup insan mayasını teşkil etmiş olan hame-i mesnûn yapılmış ve insan ondan halk u tesviye edilmiş demek olur. Ve şu halde salsâl, su ile ihtilat ettikten sonra süzülüp kuru çamur haline gelmiş bulunan, arzın rutûbetten hâlî olan tamtakır halini irae eder ki tabiat itibariyle bunda hayat tasavvur olunamaz. Ve bunun bilhassa “Salsâl” tabiri ile ifadesi, insanın arzdan bir eseri tabiat olarak zuhuru mümkün olamayacağını kemali vüruh ile anlatmak içindir. Öyle ya, tamtakır bir kuru çamurun tabiatı, hayata ne kadar zıttır. Tabiata kalsa bunda insan veya hayvan şöyle dursun, bir ot bitmek imkanı bile yoktur. Fakat şu muhakkak ki bundan insan yaratılmıştır. Bu ise doğrudan doğruya Allah teâlânın sun’ı kudretine, ilmü hikmetine delîl-i bahirdir”¹

Fahhâr :

El-Fahhârü : Bilfethi ve’t-teşdidî, balçıktan düzülen çanak ve tesdi ve bardak mânâlarıdır. Ahter-i Kebîr Sayfa 757,

Sülâle kelimesi hakkında yukarıda bahsedilmişti.

¹ Hak Dini Kur’ân Dili: M. Hamdi Yazır, C. 4, S. 4057-4058, 1926.

Bütün bu izahatımızdan anlaşıldığı vechile insan oğlunun geçirmiş olduğu istihâlelerin birincisi, tavsife çalıştığımız kuru bir balçıktır.

2 – Nutfe hali :

(ثم جعلناه نطفة في قرارٍ مكينٍ)

Sonra onu oturaklı bir karargâhda bir nutfe yaptık.... Demek ki hilkat-i beşerin ikinci mertebesi nutfedir. Nutfenin karar kıldığı yer, istihâle geçirdiği mekan; oturaklı bir karargâh olan ana rahmidir. Binaenaleyh her nutfeden değil ancak rahimde karar kılan nutfedendir. O rahim öyle bir rahimdir ki mekîn, sağlam, oturaklı, yerli yerinde.....

Nutfe kelimesinin, Kur'ân-ı Kerimin muhtelif âyetlerinde muhtelif vesilelerle zikredilmiş olduğunu görüyoruz :

قتل الانسان ما اكفره من اى شىء خلقه . من نطفة خلقه فقدره
ثم السبيل يسره . ثم امانه فاقره . ثم اذا شاء انشره كلاً لما يقض ما امره .

“O kahrolası insan ne nankör şey! O yaradan, onu hangi şeyden yarattı? Bir nutfeden. Yarattı da onu biçime koydu. Sonra ona yolunu kolaylattı. Sonra onu öldürdü de kabre gömdürdü. Sonra dilediği vakit ona nüşûr verecek. Hayır hayır, doğrusu o, O'nun emrini hiç tam etmedi.”¹

انا خلقنا الانسان من نطفةٍ أمشاجٍ نبثليه فجعلناه سمياً بصيراً.

“Hakikat biz insanı, birbiri ile karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz, bu sebeple onu *işitici, görücü yaptık.*”² Âyet-i Kerimeyi, Elmahlı M. Hamdi Yazır şöyle tefsir etmiştir: “Ragıb'ın beyan ettiği üzere nutfe esasen sâfi suya denir. Erkeğin suyuna da nutfe denilmiştir. Örfde nutfe ile meni müteradif gibi addedilmiştir. Lâkin sûre-i kıyâme'nin ahirinde de geçtiği vechile-

(نطفة من منى يمنى) diye nutfenin meniyden bir cüz olduğu ifade olunmuştur. Sahihi Müslim'de rivayet olunduğu üzere :
(وليس من كل الماء يكون الولد)³ hadisi şerifinde de küll-i ifradi ile min.

¹ Abese Sûresi, Âyet 17-23.

² Dehir Sûresi, Âyet 2.

³ Suyun hepsinden çocuk olmaz.

küll-i main değil, küll-i mecmui ile min küllil mâi buyurulmuş olmasından veledin husule geldiği o suyun, mecmuu mâ' olan bütün bir meniy değil, onun bir cüzünden ibaret olduğu anlatılmış bulunduğundan nutfe, meniyden bir cüz olan halis tohumun adı olduğu anlaşılır. Sonra insan cinsinin bir nutfeden yaratılmış olduğunu ifade eder. Şu kadar ki, o nutfenin bir insandan gelmemiş olmasını istilzam eyler. (من طين)، (من سلاله) de bu olmak gerektir. Gerçi (خالقه من تراب) ile Âdem'in buradan istisnasına da istidlâl edilebilir. Lâkin (ثم قال له كن فيكون) gibi diğer âyetler, türâbdan, tîyn'den hilkatin, mebde' itibariyle olduğunu gösterdiği gibi, (خلقكم من تراب)، (خلقكم من طين) gibi umûma hitab eden âyetler de mebde' noktai nazarından bunların bütün insanlar hakkında sadır olduğunu anlattığından Âdem'in bir insan ile mesbuk olmayan bir nutfeden yaratılmış olmasına münafi olmayacağı cihetle (خلق الانسان من صاصال كالفخار) de olduğu gibi burada da cins mebde'i olarak varid olan (من نطفه) itlakından hiç bir insan istisna edilmemek daha zâhirdir." "Emşâc" kelimesi hakkında da aynı eserde uzun uzadıya bahsedilmiştir¹.

فلينظر الانسان مم خلق . خلق من ماءٍ دافقٍ . يخرج من بين الصلب والترائب .

"Şimdi insan hangi şeyden yaratıldı? (ibretle) baksın. O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır ki o su sulp ile sineler arasından çıkar²". Kinaye yolu ile sulp kadına ve terâib erkeğe itlak edilir. Hz. Peygamber "Kadın ve erkekten hangisinin suyu kuvvetce galebe çalarsa çocuğun ona müşabeheti galip olur" buyuruyor. Buhârî şerifden de anlıyoruz ki, çocuk erkekle kadının suyunun birleşmesinden meydana gelmektedir. Ancak yukarda da zikretmiş olduğumuz gibi, erkek suyunun hepsinden değil bir cüz'ünden ve kadının da bütün suyundan değil yumurtacığınan meydana gelmektedir.

¹ Hak Dini Kur'ân Dili, M. Hamdi Yazır, Cilt 7, Sayfa 5493-5494, 1938.

² Târik Süresi, Âyet 5-7.

خلق الانسان من نطفة فاذا هو خصيم مبين .

“İnsanı bir damla sudan yarattı. (Öyle iken) bakarsın ki o, apaçık bir hasım kesilmiştir¹”. Bu Âyet-i Kerime bir taraftan insanın nutfeden yaratıldığını açıklamakta diğer taraftan da insanın en mühim vasıflarından birine temas etmekte ve onun her şeyi unutmak sureti ile kendi Hâlikına karşı apaçık bir düşman kesildiğini, hakir bir sudan yaratılmış olmasına rağmen benliğini kaybetmiş bulunduğunu bildirmektedir. İlerde, insanın iyi ve kötü taraflarını anlatırken bu hususu daha geniş olarak izah edeceğiz.

3- Aleka hali :

(ثم جعلنا النطفة علقاً) : “Sonra nutfeyi aleka olarak yarattık.” Aleka, kan pıhtısı gibi bir tutuk, yani telkihın vukuu ile rahimde meydana gelen uluktur. Ahter-i Kebîr’de “uyuşmuş kan” olarak tarif edilmektedir.

Keza ikra’ sûresinde de insanın aleka’dan yaratılmış olduğu beyan edilmiştir. (خلق الانسان من علق) “İnsanı kan pıhtısından yarattı.” Ayrıca Hacc Sûresinin 5. âyetinde toprak ve nutfе kelimelerinden sonra da “Aleka” zikredilmiştir.

4- Mudga hali

(فخلقنا العلقة مضغة) : “Derken O aleka’yı mudga yarattık.” Mudga et parçası demektir. Görülüyor ki telkihden sonra rahimde meydana gelen kan pıhtısı yâni aleka, inkişaf etmek sureti ile, daha henüz insana ait her hangi bir emâresi olmayan bir et parçası haline tahavvül ediyor.

5- Kemik hali :

(فخلقنا المضغة عظماً) : “Derken mudgayı bir takım kemik yarattık.” Böylece beşinci halde artık insanın iskeletini teşkil eden kemikler meydana geliyor. Bu kemiklerin ana rahminde iken yumuşak olması ve doğumu müteakip sertleşmesi ne büyük ve ne latif bir hikmeti ilâhiyedir.

6- Et hali :

(فكسونا العظام لحمًا) : “Derken kemiklere et giydirdik.” Ancak et

¹ Nahl Sûresi, Âyet 4.

giydirme, gelişi güzel olmamıştır. Kemiklere münasip surette etler giydirmiştir. Nitekim bu hususu kendi vücudumuzda da müşahade etmekteyiz. Kemiklerimizin etrafındaki etlerin az veya çok olması onların vazifelerine göredir.

7- Canlanma hali ve doğum :

(ثم انشأناه خلقاً آخر): “Sonra onu bambaşka bir halk olarak inşa eyledik.” İnsan oğlu için bu hal yepyeni ve fevkalâde bir haldir. Daha önceki hallerde nihayet insanın meydana gelmesinde rol oynayan maddî unsurlar olan toprağı, nutfeyi, alekayı, kemiğı ve eti görüyoruz. Fakat yedinci halde bütün bu maddî unsurlara yeni bir unsur daha ilâve ediliyor ki o da ruhtur, candır. Artık o et ve kemikler ruh ile cihazlanmış bir çocuk, küçük bir insan örneğı olarak karşımıza çıkıyor. Nitekim âyet-i kerîmede de bambaşka bir hilkat neş’etinin verildiğı beyan edilmektedir. Evet, bambaşka bir mahlûk, ahsen-i takvîm’de bir dilber! Onu en güzel bir şekilde yaratan Allah ne kadar kudretli ve ne kadar mübarek! Nasıl olmasın ki, balçıktan, hakir bir sudan dilber *insan yarattı, ona rûhundan üfledi, onu mahlûkatın en güzeli yaptı.* (فتبارك الله احسن) (الحالین “İmdi, yaratmanın en güzeli Allah, çok büyük, çok yüksek.”)

Hacc Sûresinin 5. âyetinde rahimde bir müddet kaldıktan sonra çocuk olarak doğuş, gençlik ve sonra ihtiyarlık halleri anlatılıyor. Keza âyet-i kerîmede, El-Mü’minûn Sûresi, âyet 12-16 da temas edilen noktalara beşerin dikkati çekiliyor ve aslının toprak olduğu hatırlatılıyor :

ونقر في الارحام ما نشاء الى اجل مسمى ثم نخرجكم طفلاً ثم لتبلغوا
الاشدكم ومنكم من يتوفى ومنكم من يرد الى اردل العمر لكيلا يعلم من بعد
علم شيئاً ...

..... Sizi dinleyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra kuvvetinize (yiğitlik çağına) ermeniz için (büyütüyoruz.) Kiminiz öldürülüyor, kiminiz de evvelki bilgisinden sonra (artık) hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en fena devresine doğru gerisin geriye itiliyor.....”¹

¹ Hacc Sûresi, Âyet 5.

8- Ölüm hali :

(ثم انكم بعد ذلك لميتون) : “Sonra şüphesiz bundan sonra muhakkak öleceksiniz.” Ana rahminde miâdını dolduran çocuk, dünyaya âciz bir mahlûk olarak gözlerini açar. Bu âcizlik, yerini gençlik çağında cesarete ve itimada bırakır. Ne yazık ki ömrün sonlarına doğru bu acz hali tekrar avdet eder. Artık bu avdeti mukadder olan, çaresi bulunmayan ölüm takip eder. Ve hükmünü yerine getirir. Zâten her canlı mahlûk için olduğu gibi insan için de doğmak, yaşamak ve ölmek vardır. Bu sünnet-i ilâhiyyedir. Bunun haricine çıkmak imkân ve ihtimali yoktur. Binaenaleyh ölüm, insanların geçmek mecburiyetinde oldukları bir köprüdür. Nitekim âyet-i kerîme de bu husus iki defa te'kid edilmiştir: (كل نفس ذائفة الموت) “Her nefis ölümü tadıcıdır”¹.

Sekizinci hal olarak gösterdiğimiz ölüm haline Kur'ân-ı Kerim-de sık, sık temas edilmiştir. Bu kadar tekrar edilmesinin sebeplerinden biri belki de en mühimi, insanların Allahı ve ölümü unutmak sureti ile dünya hayatını sevmeleri olsa gerektir. Ne kadar gafildir bu insan: Ölümü unuttukça sapar, saptıkça hayvanlaşır ve hattâ hayvandan da aşağı bir mevkiye düşer. Buna mukabil ölümü düşündükçe ve her şeyin yok olacağını hatırladıkça kemal bulur ve Allah'a yaklaşır. İşte ölüm dünya hayatına son veren, sonu olan dünyayı hiçe saydıran bir merhaleden ibarettir. Ne mutlu ölümü anlayan insana! (ثم امانه فاقبره) «Sonra onu öldürdü de kabre gömdürdü»².

9- Ba's veya yeniden dirilme hali :

(ثم انكم يوم القيامة تبعثون) «Sonra da yevm-i kıyamette ba's olunacaksınız». Evet, İlâhi adâletin tecelli edeceği gün muhakkak gelecektir: Her mahlûk yok olacak, fena bulacak, o gün insan oğlu ameli nisbetinde karşılık görecektir. Artık o gün insan için son merhaledir. Bu hususda Kur'ân-ı Kerîm'de nice âyetler vardır. (ويقول الانسان اذا مات لسوف اخرج حيا) «İnsan der ki, ben öldüğüm zaman mı her halde diri olarak çıkarılacağım?»³.

¹ Âl-i imrân, Âyet: 185, Enbiya Süresi, Âyet 35, Ankebût Süresi, Âyet 57.

² Abese Süresi' Ayet 21,

³ Meryem Süresi, Âyet 66.

(أَجْسَبَ الْإِنْسَانَ أَنْ لَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ) «İnsan sanır mı ki derlemeyiz kemiklerini?»¹ Ayrıca Hacc Sûresinin beşinci âyetinde de Ba'de bahsedilmektedir.

Yukarda vermeye çalıştığımız izahattan anlaşılıyor ki, insanın hilkatî, ânî bir oluş hali değildir. Asıl olan nutfeye, bir takım tavırlardan ve merhalelerden geçtikten sonra insan haline gelmektedir. İnsan haline gelmek, ahsen-i takvîmde bir dilber olmak için atlatılan merhaleler ve tavırlar pek de kolay olmamıştır. (لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ): «Hakikaten biz insanı bir meşakkat içinde yarattık»². buyurulmaktadır. Yarılışın bu kadar meşakkatli olması, gayeye vuslat uğrunda mihnet ve sıkıntı çekmeyi tabî kılmaktadır. Bu mihnetler ve meşakkatlere katlananlar, yaratılıştaki hikmeti bilip sabredenlerdir.

HZ. ÂDEM, HAVVA VE İSÂ'NİN HİLKATİ

1 — Hz. Âdem :

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem için sarîh olarak «ilk insandır» diyen bir âyet-i kerîme mevcut değildir. Lâkin hadîs-i şerîf-i vardır. Resûlü Ekrem : «En-Nâsu küllühüm veledu Âdem ve Âdemü min türabin» yani «bütün insanlar Âdem'in çocukları, Âdem ise topraktır» buyurmuştur. Binaenaleyh bu gün yaşamakta olan insan neslinin babası yani ilk insan Hazretî Âdemdir. Zaten âyetlerden de bu mâna kolaylıkla çıkmaktadır. Zira madem ki Allah insanları bir nefisten, Âdemden yaratmıştır. O halde ilk insanın (o) olması zarurîdir. Fakat topraktan yaratıldığı açıkça bildirilmiştir. Meryem Sûresinin 59. âyetinde olduğu gibi, şeytan dahi secde etmediği zaman sebep olarak Hz. Âdem'in topraktan, kendisinin de ateşten yaratıldığını ve binaenaleyh şeref ve izzet bakımından ondan üstün olduğunu iddia etmiştir.

Müfessirîn-i Kirâm, âyet-i kerîmelerden Hz. Âdem'in insan olduğunu istihrac etmişlerdir. Meselâ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ

(Ey insanlar: Sizi tek bir nefisten yaratan

¹ Kiyâme Sûresi, Âyet 3.

² Elbeled Sûresi, Âyet 4.

Rabbinizden korkunuz.»¹ Âyet-i kerîmesindeki «nefs» kelimesinin Hz. Âdem olduğu hususunda ittifak ve icma' bulunmaktadır. Aksinin iddia edilmesi, kuru bir inatdan ve inkârcılıktan başka bir şey değildir. Nitekim Elmalılı M. Hamdi Yâzır, «Hak Dini Kur'ân Dili adlı eserinin 1273. sayfasında bu hususu belirlemiştir.

و اذ قال ربك للملائكة انى خالق بشرا من صاصل من حمأ مسنون . فاذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين ، فسجد الملائكة كلهم اجمعين . الا ابليس ، ابى ان يكون مع الساجدين . قال يا ابليس مالك الا تكون مع الساجدين . قال لم اكن لاسجد لبشر خلقته من صاصل من حمأ مسنون .

«Hani Rabbin Meleklerle demişti ki; ben salsâl'den, mesnûn bir balçıktan bir beşer halk edeceğim. Binaenaleyh onu tesviye ettiğim ve içine ruhumdan üflediğim vakit derhal onun için secdeye kapanın. Onun üzerine Melekler hepsi toptan secde ettiler. Ancak şeytan, secde edenlerle beraber olmaktan ibâ eyledi, secdeye gitmedi. Allah dedi ki: Ya İblis! Sen neye secde edenlerle beraber olmadın? Şeytan cevaben dedi ki, ben bir salsâl'den, bir balçıktan yarattığın beşere secde edeyim diye olmadım»².

2— Hz. Havva:

Âyet-i Kerîmede Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'den yaratıldığı zikredilmiştir. «O'ndan da zevcini yarattı»³. Buyurulmaktadır ki, bu da Hz. Havvadır. Hz. Âdem'in bizzat nefsinden yaratılmıştır. Havva, Âdem'in bir dil'ından yaratıldı.» diye haberler de varid olmuştur. Şöyle bir hadis de rivayet edilir: «Kadın bir dil' (kaburga kemiği) gibidir. Kadın bir dil'dan bir dil-ı a'vecden (eğri kaburga kemiği) halk olundu. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kırılması da talâk'dır.»

Hz. Âdem'in yaratılmasından sonra hemen Havva'nın yaratılması vak'ası erkek ile kadın arasındaki alâkanın ehemmiyetini göstermektedir. Kadın erkek için bir nimet, hayattaki yalnızlığı gideren bir yoldaş ve erkeği yok olmaktan kurtaran bir yardım-

¹ Nisâ Sûresi, Âyet 1.

² Hicr Sûresi, Âyet 28-33.

³ Nisâ Sûresi, Âyet 1.

cıdır. Hz Peygamberin, «dünya meta'ının en hayırlısı sâliha kadındır.» buyurduğu mervîdir. Bu hususta daha geniş malûmat edinmek isteyenlerin Hak Dini Kur'ân Dili, M. Hamdi Yazır, C. 2 S. 1272-1276 ya bakmaları şâyânı tavsiyedir.

Bütün insanlar bu iki insandan türemiş ve çoğalmışlardır. (وبث منهما رجالاً كثيراً ونساءً) «Ve o ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar türetti»¹.

يا ايهاالناس انا خلقناكم من ذكر واثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا.

«Ey insanlar: Hakikaten biz, sizi bir erkek ve dişiden yaratık. Ve tanışasınız diye sizi kabileler ve şa'blar kıldık»². Âyet-i kerimesindeki «zeker» ve «ünsâ» kelimelerini «Âdem» ve «Havva» olarak tefsir edenler de çöktür.

3 — Hz. İsâ :

Hız. İsâ, babasız bir resüldü. Onun içindir ki, anasının adı ile zikredilir, «Meryem oğlu İsâ» diye bilinir. Cenabı Allah'ın, Hız. İsâ'yı babasız olarak yaratması, kudret-i İlahiyyesinin bir misâlini teşkil eder. Bunu inkar etmek Allah'ın kudretini inkar etmek demek olur. Halbuki Allah her şeye kâdirdir. Hız. Âdem'i nasıl topraktan yaratmaya kaadir olmuş ise Hız. İsâ'yı da babasız olarak Rahm-i Meryem'e düşürmeye kaadir olmuştur. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira bunun misâlini Hız. Âdem'in yaratılmasında görmekteyiz. Nitekim âyet-i kerimede de bu husus tasrih edilmiştir :

ان مثل عيسى عند الله كمثل آدم خلقه من تراب ثم قال له كن فيكون.

«Muhakkak ki İsâ'nın hali de (babasız dünyaya gelişi de), Allah indinde, Âdem'in hali gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol» dedi, o da (can gelip) oluverdi»³.

Filhakika, İsâ'nın (A. S.) babasız olarak yaratılması diğcr insanların yaratılmasındaki hale zıd olabilir. Fakat bu zıddiyet, Hız. İsâ'nın babasızlığını vesile ittihaz edip Hız. Meryem'e

¹ Nisa Sûresi, Âyet 1.

² Hücürât Suresi. Âyet 13.

³ Âli İnsan Sûresi Âyet 59.

İsnadda bulunmak imkânını veremez. Zira tabiat kanunu zarûrî değildir. Bazan tabiat kanunları hükmünü yerine getiremez. Ve işte o zaman mucize dediğimiz harikulâde hal olur. Daha geniş izahat için «Hak Dini Kuran Dili M. Hamdi Yazır, C. 2 S. 1118-1119» tavsiye edilir. Hulâsa, Cenabı Hak Hazreti İsayı yalnız anadan yaratmakla bu babdaki mantıkî taksimi itmam eylemiştir. Mantıkî taksim şudur :

A) İnsan ya cansızlardan yaratılır idi, ya canlılardan. B) Canlıların da ya sâde erkeğinden yaratılırdı, ya sâde dişisinden ; yahut her ikisinden. İşte Cenabı Hak Hazreti Âdem'i¹ cansız topraktan Havva'yı² canlıların sade erkeğinden yani babadan ; Hazreti İsa'yı³ canlıların sade dişisinden yani anadan. Diğer insanları da hem ana ve hem babadan yaratmak suretiyle bu mantıkî ihtimal-lerin hepsine kadir olduğunu göstermiştir.

Hz. Âdemden önce insan var mı idi ?

(هل آتى على الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا).

«İnsan üzerine dehirden öyle bir zaman gelip geçti ki, o, anılmaya değer bir şey değildir»⁴

Âlemin hilkatı ile insan cinsi arasında geçen bir zaman vardır. Âyet-i Kerimede geçen «insan» kelimesi için müfessirîn-i Kirâm iki türlü tefsir yapmışlardır. Bir kısmı Hz. Âdem'dir, diğer bir kısmı da insan cinsidir demişlerdir. Elmahlı M. Hamdi Yazır her iki tefsiri de nazarı itibara alarak şu izahatı vermiştir: «Yani insan namı ile anılan, anlaşılan insanlık mahiyeti ile düşünülen bir şey olmamış, bu gün insan ünvanı ile tasavvur olunup zikrolunan cins vücûd bulmamıştı. Ancak insan ünvanı ile tanınmayan bir şey olmuştur. Bidayetinde ilk maddeleri olan anasır, meâdin, sonra onlardan tavır tavır yaratılıp mütevassit maddeli olan nebâtî, hayvanî gıdalar (سلالة من طين) sonra onlardan süzül- den ve yakîn maddesi olan nutfeye doğru peyderpey etvâr ve merâtip içinde gelen bir şey olmuş lâkin insan diye mezkûr olan şey olmamıştı. Hakikaten insanın her ferdi gibi cinsi de kadim değil-

¹ Hacc Sûresi, Âyet 26.

² Nisâ Sûresi, Âyet 1.

³ Âli İmran Sûresi, Âyet 59.

⁴ Dehr Sûresi, Ayet 1

dir, hâdisdir. Hem dehrin başlangıcından, âlemin hilkatinden çok sonra vücuda gelmiştir¹.

Kur'ân-ı Kerim'de insan oğlunun yaratılmasına dair bir çok âyetleri zikrettik. Bu kadar âşık olan hakikatı görmeyip de ilk insan hakkında batıl nazariyeler ortaya atmak, ilim zihniyeti ile aslâ bağdaşmaz. Şimdiye kadar insanın yaratılması hususunda bir çok nazariyeler ortaya atıldığı halde hiç biri hakikatî ifade etmiş olamadı. Hele Darwin'in nazariyesi kısa zamanda iflâs etti.

Kur'ân-ı Kerim ne bir fen ne de bir biyoloji kitabıdır. Fakat gerek fen ve gerekse biyoloji sahasında olsun, insanın kolay kolay halledemeyeceği bazı meselelere temas etmiş ve kısa kısa bilgiler vermiştir.

Cenab-ı Allah, âyetlerinde insanın yaratılmasını izah buyururken daima düşündürücü bir üslup kullanmakta ve öyle bir neticeye varedirmektedir ki, artık onun kudreti [İlâhiyesini kabul etmemek mümkün olamaz. Her akıl ve fikir sahibi, bu âyetler karşısında mutlaka tefekküre dalar; bir zamanlar hiç iken şimdi ahsen-i takvîmde bir dilber olduğunu nazarı itibara alarak bunu kendisi için en büyük bir nimet bilir. Filhakika toprak, nûtfе, aleka, mudga gibi istihaleler geçirdikten sonra dilber bir mahlûk olarak yaratılmak ilâhi bir kudreti istilzam eder. Bu ilâhi kudreti düşünen bir kimse, hakir bir su iken mahlûkatın en şerefli olduğunu bildiği için daima bir teslimiyet içinde olur. İnsanlığın şerefi, *İnsanlığı bilenler* içindir. Şerefli bir mahlûk olduğunu bilmeyenler ve insanlığın şerefi ile mütenasip olmayan fiil ve hareketlerde bulunanlar hayvanlardan da aşağıdır.

Hiç yoktan insan yaratmak büyük bir kudrettir. İşte bu kudrete inanan, topraktan insan olarak yaratıldığını düşünen, nasıl olur da öldükten sonra tekrar dirileceğini kabul etmez? Niçin, yaratmak, İlâhi kudretin muhteviyatından olsun da tekrar diriltmek olmasın? Şu âyetler şayanı dikkattir:

(ويقول الانسان أذا مات لسوف اخرج حياً أولاً يذكر الانسان انا خلقنا.

من قبل ولم تك شيئاً).

¹ Hak Dini Kur'ân Dili, M, Hamdi Yazır C. 7, S. 5493, 1938.

«İnsan der ki: ben öldüğüm zaman mı, her halde, diri olarak çıkarılacağım? İnsan hiç düşünmez mi ki, o bir şey değil iken keudisini biz yarattık». ¹ (أَيْحَسِبِ الْإِنْسَانُ أَنْ لَنْ نَجْمَعِ عِظَامَهُ) «İnsan sanır mı ki derlemeyiz kemiklerini» ²

(وهوالذى احياكم ثم يميتكم ثم يحييكم . ان الانسان لكفور)

«O (önce) size hayat veren, sonra sizi öldürecek, daha sonra da gene sizi diriltecek olan odur. Hakikat şu insan, çok nankördür» ³

يا ايها الناس ان كنتم فى ريب من البعث فانا خلقناكم من تراب ثم من نطفة ثم من علقه ثم من مضغة مخلقة وغير مخلقة لنبين لكم ونقر فى الارحام ما نشاء الى اجل مسمى ثم نخرجكم طفلا ثم لتبلغوا أشدكم ومنكم من يتوفى ومنكم من يرد الى ارضه الاصل فاولئك هم المفلحون
فإذا انزلنا عليها الماء اهتزت وربت وانبتت من كل زوج بهيج .

«Ey insanlar eğer siz öldükten sonra tekrar dirilmek hususunda her hangi bir şüphede iseniz şu muhakkaktır ki, biz sizin aslınızı topraktan, sonra (onun zürriyetini) insan soyundan, sonra pıhtılaşmış bir kan, daha sonra da hilkatı belli belirsiz bir çiğnem etden yarattık (ve bunları) size (kudretimizi) apaçık gösterelim diye (yaptık). Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz. sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinizi (yiğitlik çağına) ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz öldürülüyor, kiminiz de (evvelki) (bilgisinden) sonra (artık) hiç bir şey bilmemek üzere ömrün en fena (devresine) doğru gerisin geriye itiliyor. Sen yer yüzünü kupkuru ve ölü görürsün. Fakat biz onun üstüne suyu (yağmuru) indirdiğimiz zaman o harekete gelir, kabarır, her güzel çiftten nice nebat bitirir» ⁴

KISIM II

İNSANIN VASIFLARI

Umûmî olarak :

Kur'ân-ı Kerimde insanın vasıflarını bildiren âyet-i kerîmeler

1 Meryem Sûresi, Âyet 66-67.

2 Kıyâme Sûresi, Âyet 3.

3 Hac Sûresi, Âyet 66.

4 Hacc Sûresi, Âyet 5.

çoktur. O veciz ve belîğ ifadelerle insan ne kadar güzel tasvir ve tavsif edilmiştir. Âyetlerin mânâları, izaha ve tefsire lüzum göstermeyecek kadar vâzıhtır. Ancak anlaşılmasında kolaylık olur mülâhazası ile bazı noktaları tavzih edeceğiz. Fakat diğer âyet-i kerîmelerin yalnız mânâlarını verip geçeceğiz.

Âyetlerin çokluğunu nazarı itibara alarak mânâca birbirlerine yakın olanları bir araya getirip diğerlerinden ayırdık. Böylece ortaya dört vasıf çıkmış oldu :

- 1 — Refah veya fakr u zarûret halinde insan.
- 2 — Nankör insan.
- 3 — Cıdalcı insan.
- 4 - Aceleci insan.

1 — Refah veya fakr u zaruret halinde insan :

Umûmiyetle, refah halinde olanlar, iktisaden ilerlemiş bulunanlar maddeye karşı daha çok muhteristirler; dünya zevkine düşkündürler, gagesiz ve idealsizdirler. Allah'a ve onun nimetine karşı mes'ûliyet hissetmezler. Daima hal-i refahda kalacaklarını ve binâenaleyh kimseye muhtaç olmayacaklarını zannederler. Malik oldukları malların bir anda yok olacağını hiç düşünmezler. Acaba insanlar neden böyle bir halet-i ruhiyyenin içindedirler? Niçin ibret almazlar? Neden mevcut nimetlerin kadr u kıymetlerini bilmezler? Halbuki mâzide, ibret alınması icabeden, bir çok misâller gösterilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de bir çok misâllerin açıklandığı bildirilmektedir.

ولقد صرفنا في هذا القرآن للناس من كل مثل .

«And olsun, biz bu Kur'ân'da insanlar için her çeşit misâli tekrar tekrar açıklamışızdır»¹. Evet bir çok misâller açıklanmıştır. Fakat insan oğlu bu misâllerden ibret almamakta, nimetin tadını bilmemekte, Allaha meyletmemektedir.

Fakr u zarûret halinde olanlar ise etraftan imdad beklerler. Allah'a, kendilerini bu kötü şartlardan kurtarması için duâ ederler : Duâları müstecap olur. Lâkin ihtiyaçları giderildiği zaman gene Allah'dan yüz çevirirler, çabucak fakr u zaruret halini unu-

¹ Kehf Sûresi, Âyet 54.

turlar. Artık kimseye muhtaç olmamanın gururu içinde insanlıktan yavaş yavaş uzaklaşırlar. Ve çevresindeki muhtaç olanların varlığını bile hissetmezler. Nimete şükr, Allah'a ibâdet gibi mefhumlar sîneden silinir gider.

Gerek refah ve gerekse fakr u zarûret hâlinde, insanların hâlet-i ruhiyelerini en veciz ve belîğ bir surette belirten şu âyet-i kerîmelere ibret nazarları ile bakılmalıdır. Görülecektir ki; insanoğlu ne kadar şaşkın ve ne kadar unutkandır.

إذا مسه الشر جزوعاً وإذا مسه الخير منوعاً إلا المصلين .

«Kendisine şer dokundu mu feryadı basar. Hayır dokununca da cimrilik eder. İman edenler müstesna»¹. Bu âyet-i kerîmeyi El-malîlî M. Hamdi Yazır şöyle tercüme etmiştir. «Şer dokundu mu mızıkçı. Hayır dokundu mu kıskaç. Müstesnâ ancak o musallîler»². Tercümede zikrettiğimiz kelimelerden «şer» hastalık, sıkıntı, kötülük, zarar, ve «hayır» ise servet, sıhhat, bolluk, refah gibi mânaları tazammun eder.

وإذا مس الإنسان الضر دعانا لجنبه أو قاعداً أو قائماً، فلما كشفنا عنه ضره مر كأن لم يدعنا إلى ضره منه كذلك زين للمسرفين ما كانوا يعملون.

«İnsana sıkıntı dokunduğu zaman yani üstü, yahut otururken veya ayakta iken (her halinde, o sıkıntının giderilmesi için) bize duâ eder. Fakat biz onun sıkıntısını açıp giderdik mi, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıya bizi çağırmamış gibi (gene eski yoluna döner) gider. İşte haddi aşanların yapar oldukları ameller böyle süslenmiş, (kendilerine hoş gösterilmiş) tir»³. Haşan Basri Çantay âyet-i kerîmedeki «insan» kelimesini «kâfir» mânâsında almıştır⁴. Ayrıca «yapar oldukları ameller» ibâresinin «Hâzin» tefsirinde «musîbet zamanında duâ etmek, o geçince şükrü bırakmak gibi» bir tefsir yapıldığını da nakletmiştir⁵.

ولئن اذقنا الإنسان منا رحمة ثم نزعناها منه إنه ليؤس كفور. ولئن اذقناه أعمالاً بعد ضراء مسته ليقولن ذهب السيئات عني إنه لفرح فيخور.

¹ Meâric Süresi, Ayet: 20-22.

² Hak Dini Kur'ân Dili c. 7, s 5350.

³ Yunus Süresi, Âyet: 12.

⁴ Kur'ân-ı Hakîm ve Meâlî Kerîm c. 1, s. 306.

⁵ Kur'ân-ı Hakîm ve Meâlî Kerîm c. 1, s. 303.

«İnsana, bizden bir rahmet (ve ni'met) tattırıp da bunu kendisinden soyup alıverirsek, and olsun (o anda) o, (Allahın fazlından) ümidini kesen bir adam (evvelki nimetleri tamamen unutan) bir nankördür. Şayet kendisine dokunan bir dertten sonra ona ni'meti tattırsak and olsun diyecek ki: «Benden kötülükler (bir daha gelmemek üzere) uzaklaşıp gitti». Çünkü o (bu anda) şımarıktır. (Hakka karşı böbürlenendir)¹.

يا ايها الانسان ما غرك بربك الكريم .

«Ey insan! Ne mağrur etti seni, o kerîm Rabbına?»² Evet, kerîm olan, verdiklerinin karşılığında ivaz beklemeyen ulu Allah'a karşı gurur, ne büyük hürmetsizliktir. Allah'ın keremi karşısında şükürü, saygıyı, tâatı, ta'zimi, ihtiramı arttırmak ise ne büyük ahlâklılıktır.

وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون .

«Ben cinleri de insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım»³.

واذا انعمنا على الانسان اعرض وثا بجانبه واذامسه الشركان يؤسا .

«İnsan nimet verdiğimiz zaman (zikrullahdan) yüz çevirip yan çizer. Ona şer dokunduğu zaman ise pek ümitsiz olur»⁴. Zalim insan odur ki, ni'met verildiği zaman şükretmez, kendine şer isâbet ettiği zaman da ye'se düşer. İşte bu hal nefse en büyük bir zulümdür.

واذا اذقنا الناس رحمة من بعد ضراء مستهم اذا لهم مكر في آياتنا قل الله

اسرع مكر ان رسائنا يكتبون ماتمكرون .

«İnsanlara, kendilerine dokunan (kıtık ve hastalık gibi) sıkıntılardan sonra, bir rahmet (bir bolluk bir sıhhat zevkini) tattırdığımız zaman bakarsın ki âyetlerimiz hakkında onların kötü bir fikri vardır. De ki: Allah'ın (o kötü fikirlerine karşı olan) muka-

¹ Hûd Sûresi, Âyet : 9-10.

² İnfitar Sûresi, Âyet 6.

³ Zâriyât Sûresi, Âyet 53.

⁴ İsrâ Sûresi, Âyet 83.

belesi, ikabı daha çabuktur. Elçilerimiz, sizin beslemekte olduğunuz o kötü fikirleri şüphesiz yazıyorlar¹». Hasan Basri Çantay «Nas» dan murad «Mekkeliler» diyor². Fakat Elmalılı merhum, her ne kadar sebebi nüzûlü Mekkeliler ise de bütün şımarık insanları tazammun eder diyor³. Âyet-i kerîmenin sebebi nüzûlü rivayete göre şudur: Cenabı Allah Mekke ahalisine yedi sene kıtlık ve kuraklık vermiş, nerde ise helâk olup gideceklermiş. Mekke'nin ileri gelenleri Hz. Peygambere baş vurmuşlar, Rasûlüllah'dan faydalı bir yağmur yağması için duâ etmesini ve duâsı kabul edildiği takdirde müslüman olacaklarını bildirmişler. Rasûlüllah duâ etmiş, duâsı müstecab olmuş; bol ve bereketli yağmurlar yağmış. Ne gariptir ki müşrikler gene îman etmemişler, üstelik yağmurun verdiği bereketi putlarına nisbet etmişler. Hz. Peygambere karşı da hilekârlıklarını gene bırakmamışlar. Bu azgınlığı yapanların çoğu da servet-i sa'man sahibi olan kimselerdi.

قل لو اتمتم تملكون خزائن رحمة ربي اذا لامسكتم خشية الانفاق وكان الانسان قتورا .

«De ki, Rabbimin rahmet hazinelerine siz malik olsaydınız o zaman harcamaktan tükenir korkusu ile muhakkak cimrilik ederdimiz. Çok cimridir bu insanlar»⁴.

Görülüyor ki insanlar, hal-i refahda maddeye karşı fazla muhabbet beslemektedirler. Fakat fakr u zaruret halinde ise daima mal ve mülk sahibi, servet-i sa'man sahibi olmayı arzu etmektedirler. Halbuki insan malı ve diğer refah unsurlarını gayeye vasıl olabilmek için birer vasita olarak kabul etmelidir. O gaye de ancak Allah'ın rızasıdır. Bunu elde etmekten daha büyük ne vardır ?

Bütün kapitalist, sosyalist, komünist, liberalist, v.s. memleketlerde maksadı aslî, maddî refahı temin etmekten ibarettir. Eğer iktisadî cereyanların gayeleri maddenin dışına çıkar ve bir mâna hüviyet ve mahiyetini alırsa işte o zaman beşeriyet, bu elîm bâdîreden kurtulma imkânını bulur. Hz. Peygamber devrinde gaye, madde değil de mâna olduğu içindir ki insanlar İlahî bir

¹ Yunus Sûresi, Âyet 21.

² Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm c. 1 s. 309.

³ Hak Dini Kur'ân Dili c. 4, s. 2697.

⁴ İsrâ Sûresi, Âyet 100.

huzur ve sükûn içinde idiler. Hz. Ebu Bekir ve Osman gibi hamiyet ve yardımcı örnekleri, yalnız rıza-i Bariyi tahsil etmek için bütün maddî imkânlarını ulvî gayelerin uğrunda harcadılar. Allah onlardan razı olsun.

ومن الناس من يشرى نفسه ابتغاء مرضاة الله والله رؤوف بالعباد.

«İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, Allah'ın rızasını isteyerek nefsinin satın alır. Allah kullarına çok merhametlidir»¹. Âyet-i kerîmenin sebebi nüzûlü hakkında üç rivayet vardır. Bunlardan mevzuumuzla alâkalı bulunan rivayeti zikretmekle iktifa edeceğiz Şöyle ki: Mekke müşrikleri Suhayb b. Sinân-i Rumî hazretlerini bir gün tutmuşlar, dinden dönmesi için işkence yapmışlar. Suhayb ise «ben verdiğim sözden caymam, size malımı verir, dini satın alırım» diyerek onları bu işkenceden vazgeçirmişti. Bunun üzerine âyet-i kerîme nâzil olmuştur. Dini, bütün mal ve efrada tercih etmek ne büyük bir dindarlıktır.

2 — Nankör insan :

İnsan nankördür. Ni'metin kadrini bilmez. Hak Teâla kerem ve lütuf sahibidir; fakat kul şükretmez. Allah rahmândır, rahîmdir. Fakat insan hamd-ü senâda bulunmaz.

از دست وزبان که بر آید کز عهده شکرش بدر آید

«Allah'ın şükürünü yerine getirmek kimin elinden ve dilinden gelir»² (وقليل من عبادة الشكور): «Kullarımdan şükredenler azdır»³ buyuran yüce Mevlâ, şükretmenin ehemmiyetini bildirmiştir.

İnsanların nankör olduklarını bildiren âyet-i kerîmelerden bir kısmını, «refah veya fakr u zarûret halinde insan» başlığı altında, mevzu ile olan alâkası yönünden zikretmiştik. Tekrar ele almak ve izah etmek zaman kaybına sebep olacağı için sarfı nazar edilmiştir. Binaenaleyh yukardaki âyetlerin mânâları da nazar-ı itibara alınacak olursa mevzu daha iyi anlaşılabilir olur. (ان الانسان خلق هلوعاً) «Hakikaten insan hırsına düşkün (ve sabrı kıt) yaratılmıştır»⁴.

¹ Bakara Sûresi, Âyet 207.

² Gülistan Sa'dî Şîrâzî s. 1

³ Sebe Sûresi, Âyet 13.

Bakara Sûresi, Âyet 207.

«قتل الانسان ما اكفره» (ان الانسان لكفور)

«Şu kahrolası insan ne nankör şey¹». «Hakikaten şu insan çok nankördür»²

(اقترب للناس حسابهم وهم في غفلة معرضون)

«İnsanların hesap günleri yaklaştı. Böyle iken onlar halâ gaflet içindedirler. (Bunu tefekkürden) yüz çeviricidirler»³.

وما ظن الذين يفترون على الله الكذب يوم القيامة ان الله لذوا فضلى على الناس
ولكن اكثرهم لا يشكرون.

«Allah'a karşı yalan uydurmakta devam edenlerin kıyamet günü (hakkındaki) zanları nedir? Şüphesiz ki Allah, insânlara fazl(u kerem) sahibidir. Fakat onların çoğu (bu ni'mete) şükretmezler»⁴.

ولولا دفع الله الناس بعضهم لبعض لفسدت الارض ولكن الله ذو فضل
على العالمين.

«Eğer Allah insanların bir kısmı ile önleyip savmasa idi yer (yüzü) muhakkak fesada uğrar idi. Fakat Allah âlemlere karşı fazl (u inayet) sahibidir»⁵.

(خلق الانسان من نطفة فاذا هو خصيم مبين)

«İnsanı bir damla sudan yarattı. (Böyle iken) bakarsın ki o, apaçık bir hasim kesilmiştir»⁶.

3 — Aceleci insan:

İnsanların diğer bir vasfı da aceleci olmalarıdır. Her şeyin en kısa zamanda olmasını isterler. Halbuki öyle şeyler vardır ki, alelacele yapılmaları çok vahim neticeler doğurur. Nitekim Hz. Peygamber, müşriklere karşı aceleci olmamıştır. Her şeyi yerinde ve zamanında yapmasını bilmiştir. Şayet insanlar bazı hususlarda

¹ Hacc Sûresi, Âyet 66.

² Abese Sûresi, Âyet 17.

³ Enbiyâ Sûresi, Âyet 1.

⁴ Yunus Sûresi, Âyet 60.

⁵ Bakara Sûresi, Âyet 251.

⁶ Nahl Sûresi, Âyet 4.

muvaffak olamıyorlarsa bunun başlıca sebebini aceleci olmalarına atfetmek lâzımdır.

Kur'ân-ı Kerîm, insanların bu vasfına yani aceleci oluşlarına temas etmiştir.

ولو يعجل الله للناس الشر استعجالهم بالخير لقضى اليهم اجلهم فذرو
الذين لا يرجعون لقائنا في طغيانهم يعمهون .

«Eğer Allah insanlara hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de alelacele verse idi, elbette onlara ecelleri hükmedilirdi, (hepsi helâk olup gider) di. İşte biz, bize kavuşmayı ummayanları böyle azgınlıkları içinde serseri serseri dolaşmalarına meydan veriyoruz¹. Âyet-i kerîmenin nüzûl sebebi olarak Hasan Basri Çantay «Celâleyn» ve «Hâzin» den şöyle bir nakl yapmaktadır: «Kâfirlerden kimi, «Ya Allah! Eğer bu Kur'ân senin indinden gelen bir hak ise üstümüze taş yağdır» diye kendi aleyhlerine bedduâ etmişlerdi. (El-Enfal Sûresi, Âyet 32 bunun üzerine nazil olmuştur)².

(خلق الانسان من عجل سأريكم آياتي فلا تستعجلون).

“İnsanlar sanki aceleden yaratılmışlar. Size âyetlerimi göstereceğim. Hele o kadar acele etmeyin”³.

ويدع الانسان بالشر دعاه بالخير وكان الانسان عجولا .

“İnsan hayra duâ ediyormuş gibi, şerre de duâ eder. Pek acelecidir (bu) insan”⁴. Evet, insanoğlu öyle fiil ve hareketlerde bulunuyor ki, bunlarla şerri, belâyı, azabı, v. s. yi davet ettiğinin farkında bile değildir. Bunun sebebi ise insanın aceleciliğidir.

Şu muhakkaktır ki, hayatta bazı şeyler için acele etmek zaruret-i vardır. Binaenaleyh aceleciliğin memnuniyetini her şeye teşmil etmek doğru olmaz. Acele edilmesi halinde korkunç neticelerin doğması muhakkak veya melhuz ise o takdirde sabır ve metanetle hareket etmelidir.

1 Yunus Sûresi, Âyet 11.

2 Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm c. 1. s. 306

3 Enbiyâ Sûresi, Âyet 37.

4 İsrâ Sûresi, Âyet 11.

4- Cidâlcı insan:

İnsanların diğer bir vasfı da cidâlcı, münakaşacı, kavgacı olmalarıdır. Tarihde bunun misâlleri çoktur. İnsanlar arasındaki ihtilâflar, münakaşalar bazan o kadar büyür ki ihtilâfı, ancak yüz binlerce insanın ölümü halleder. Nitekim Kur'ân-ı Kerîmde bu hususta bir çok misâller zikredilmektedir.

ولقد صرفنا في هذا القرآن للناس من كل مثل وكان الانسان اكثر شيء جدلا .

“*And olsun ki, biz bu Kur'ânda insanlar için her çeşit misali tekrar tekrar açıklamışızdır. İnsanın husûmeti ise her şeyden fazladır*”¹.

ومن الناس من يجادل في الله بغير علم ولا هدى ولا كتاب منير ثانی .
عطفه ليضل عن سبيل الله له في الدنيا خزي ونذيقه يوم القيامة عذاب الحريق .

“İnsanlar içinde öylesi vardır ki, ne bir bilgisi ne istidlâl edeceği bir senedi ne de aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın, (sırf insanları) Allah yolundan saptırmak için (kibir ve azametle) yamını eyip bükerek Allah hakkında kavga eder durur. Dünyada rüsvaylık onundur. Biz sana kıyamet gününde de yangın (cehennem) azabını tattıracağız”².

ومن الناس من يعبدالله على حرف فان اصابه خير اطعمان به فان اصابته فتنة انقلب على وجهه خسر الدنيا والآخرة ذلك هو الخسران المبين . يدعو من دون الله مالا يضره ومالا ينفعه ذلك هو الضلال البعيد يدعو لمن ضمه اقرب من نفعه لبئس المولى ولبئس العشير .

“Nâsdan kimi Allah'a, kıyıdan kıyı ibâdet eder, eğer kendisine bir hayır isabet ederse ona yatıştır, eğer bir mihnet isabet ederse yüz üstü dönüverir. Dünyası da âhireti de ziyan olur. İşte hüsrânı mübîn odur. Allah'ı bırakıp da kendine ne zarar ne de menfaat vermeyecek şeylere yalvarır. İşte dalâl-i baîd odur. Her halde zararı faydasından daha yakın zat diye yalvarıyor. O ne fena efendi, o ne fena yoldaş.»³

ومن الناس من يجادل في الله بغير علم ويتبع كل شيطان مرید .

¹ Kehf Sûresi, Âyet 54.

² Hacc Sûresi, Âyet 8-9.

³ « » « 11-13.

“İnsanlardan kimi Allahı(n dini) hakkında bir bilgisi olmaksızın münakaşa eder durur ve (bu hususta) her azgın şeytanın ardına düşer.»¹

Acaba bu insanoglu niçin cidâlcidir? Neden hakikati kabul etmez, neden ihtilâfa düşer? Halbuki elde Kur’ân gibi bir kitab vardır. Onda nice hikmetler ve misâller bulunurken ihtilâfa düşmek ve düşmanca yaşamak mümkün olur mu hiç?

KISIM III

İNSANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

İnsan, mahlûkatın en şerefli ve azîzidir. Çünkü Allah’ın yer yüzündeki halifesi insandır. Halife olana şeref ve izzet büyük bir üstünlüktür. Kur’ân-ı Kerîmde buyurulduğu gibi insan, aynı zamanda yaratılmışların en güzelidir, ahsen-i takvîm üzere yaratılmıştır. Kendisinde, hiç bir mahlûka nasîp olmayan akıl ve fikir vardır. Ona Cenabı Allah ruhundan üflemiştir. Onu yaratmış sonra da onu tasvir etmiş ve en güzel şekle sokmuştur. Her şeyi onun emrine müsahhar kılmıştır.

Şâir, Tin Sûresinin 4. âyeti olan ﴿لقد خلقنا الإنسان في أحسن تقويم﴾ “Biz, hakikaten insanı (bütün insanları) en güzel bir biçimde (boyu bosu yerinde, sûreti güzel, kâinatın bütün hassalarını câmi) yarat-tık” ilâhî kelâmını en güzel şekilde (nazma) getirmiştir:

İ N S A N

Ey dil ey dil, yine bû rütbede pür gâmsin sen.

Gerçi virâne isen genc-i muṭalsemsin sen.

Secde fermâ-yı melek zât-ı mükerrermsin sen.

Bildiğîñ gibi değil cümleden aḳvemsin sen.

Rûhsun nefḥa-i Cibrîl ile tev’emsin sen.

Sırr-ı Hâḳsın meşel-i İsâ-yı Meryem’sin sen.

Hoşca baḳ zâtına kim zübde-i âlemsiñ sen.

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.

Mertebeñ aynı müsemmadadır; esmâ şanma.

Merci’in Hâliḳ-ı eşyâdadır; eşyâ şanma.

¹ Hacc Sûresi, Âyet. 3.

Gördüğün emr-i muhakkakları rü'yâ şanma.
Başkasin kendini şürette heyulâ şanma.
Keşf ile sâbit olan ma'nâyı da'vâ şanma.
Haqqıñâ söylenen evşafı müdârâ şanma.

Hoşca baq zâtına kim zübde-i 'âlemsin sen.
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.

İnleyüp sırrını fâş eyleme ağıyâra şağın.
Düşme bilmezlik ile varğa-i inkâra şağın.
Degmesin âhların kâkül-i dildâra şağın.
Şoñra Mañşür gibi çıkmak olur dâra şağın.
'Arz-ı'aciz etmeyesin yâreden ol yâre şağın.
Balduğün cevher-i 'âlîleri biçâre şağın.

Hoşca baq zâtına kim zübde-i 'âlemsin sen.
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.

Sendedir mahzen-i esrâr-ı mehâbet sende.
Sendedir ma'den-i envâr-ı fütüvvet sende.
Gizli gizli dahi vardır nice hâlet sende.
Ma'rifet sende, hüner sende, hakikat sende.
Nazar etsen yer ü gök, düzah u cennet sende
'Arş u kürsiyy ü melek sendedir elbet sende.

Hoşca baq zâtına kim zübde-i 'âlemsin sen.
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.

Hayftır şâh iken 'âlemde gedâ olmayasın.
Keder âlûde-i ümmîd-i recâ olmayasın.
Va'd-i ye'se düşüp hiç ü hebâ olmayasın.
Yañılıp rehrev-i şahrây-ı belâ olmayasın.
Âdem'e muhtasıl ol tâ ki cüdâ olmayasın.
Secdeler eyle ki merdûd-i Hüdâ olmayasın.

Hoşca baq zâtına kim zübde-i 'âlemsin sen.
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.

Berk-i hâtif gibi bû kayd-ı sivâdan güzer et.
Erişen hâr ü hâşê âteş-i işka siper et.
Dâmenin tutmaya âşâr-ı alâyık hazer et.

Şems-veş hâhi-î monlâ ile 'azm-i sefer et.
Şâf kıl âyine-i kâbili 'aks-i suver et.
Hele bir cem'-i havâş eyle de Ğalib nazâr et.

Hoşca baĝ zâtına kim zübde-i 'âlemsin sen.
Merdüm-i dide-i ekvân olan 'âlemsin sen.

Şeyh Ğalib

İnsan oĝlunun üstünlüğünü gösteren âyet-i kerîmeler muhtelif sûrelerde muhtelif vesilelerle zikredilmiştir:

واذ قال ربك للملائكة اني جاعل في الارض خليفة قالوا اتجعل فيها
من يفسد فيها ويسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك قال اني اعلم
ملا تعلمون .

«Hani Rabbın Meleklerle: Muhakkak ben yer yüzünde (benim emirlerimi tebliĝ ve infaza me'mur) bir halife (bir insan, Âdem) yaratacaĝım» demişti. Melekler de: «Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis (ayıplardan, şirkden eksikliklerden tenzih) edip dururken (yerde) orada bozgunculuk edecek, kanlar dökcek kimse mi yaratacaksın?» demişlerdi. Allah (da) «sizin bilmeyeceğinizi her halde ben bilirim» demişti¹.

ثم جعلناكم خلائف في الارض من بعدهم لننظركيف تعملون .

«(Onlardan) sonra, arkalarından, sizi yer yüzünde halifeler yaptık; bakalım nasıl hareket edeceksiniz diye»².

ولقد كرمتنا بنى آدم ورحمناهم في البر والبحر ورزقناهم من الطيبات وفضلناهم
على كثير ممن خلقنا تفضيلا .

«Yemin olsun ki, biz Âdem oĝullarını üstün bir izzet ve şerefe mazhar kılmışızdır. Onlara karada, denizde taşıyacak (vasıtalar) verdik, onlara güzel güzel rızıklar verdik, onları yarattığımızın çoĝundan cidden üstün kıldık»³. öyle ise (يا ايها الانسان ماغرك ربك الكريم) «Ey insan! Ne mağrur etti seni o kerîm Rabbına»⁴.

¹ Bakara Sûresi, Âyet 30.

² Yunus Sûresi, Âyet 14

³ İsrâ Sûresi, Âyet 70.

⁴ İnfitar Sûresi, Âyet 6.

الذى خلقك فسويك فعدلك فى اى صورة ماشاء ركبك .

*O ki seni yarattı, düzenine koydu, tenasüp ve itidal verdi, dilediği her hangi bir surette terkip etti*¹.

أما مثل الحياة الدنيا كما انزلنا من السماء فاختلط به نبات الارض مما يأكل الناس والانعام حتى اذا اخذت الارض زخرفها وازينت ووطن اهلها انهم قادرون عليها اتياها أمرنا ليلا ونهارا فجعلناها حصيدا كأن لم تغن بالامس كذلك نفضل الايات لقوم يتفكرون .

«Dünya yaşayışının hali gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, onunla yer yüzünün-gerek hayvanların yiyeceği nebatları (ağ gibi bir birine örülüp) karışmıştır. Tam yer, zinet ve ihtişamını tanıtp süslendiği, sahipleri de ona (biçmeye, yemişlerini, mahsullerini toplamaya) her halde kâdir olduklarını sandıkları bir sırada geceleyin veya gündüzün ona emrimiz (don gibi, kasırga gibi, sel gibi bir afetimiz) gelivermiştir ki, sanki dün de yerinde yokmuş gibi onu tâ kökünden koparılıp biçilmiş bir hale getirmişizdir. İşte biz iyi düşünecek bir kavim için âyetleri böyle açıklarız»².

فلينظر الانسان الى طعامه . انا صبينا الماء صباحا ثم شققنا الارض شقاً فأنبتنا فيها حبا وعنبا وقضبا وزيتونا ونخلنا وحدائق غلبا وفاكهة وابا متاعا لكم ولا نعامكم .

«Bir de insan taâmına baksın. Biz o suyu bir döküş dökmekteyiz. Sonra o arzı bir yarış yarmaktayız. Bu suretle onda daneler, üzümler, yoncalar, zeytinlikler, hurmahıklar, afâka ser çekmiş dilber bahçeler, meyveler, çayırlar, neler yetiştirmekteyiz. Sizin ve davarlarınızın intifai için»³.

الله يصطفى من الملائكة رسلا ومن الناس إن الله سميع بصير

«Allah hem meleklerden hem insanlardan Peygamberler seçer, şüphesiz Allah (her şeyi) hakkı ile işiten, kemali ile görendir»⁴.

¹ İnfitar Sûresi, Âyet 7-8.

² Yunus Sûresi, Âyet 24.

³ Abese Sûresi, Âyet 24-33.

⁴ Hacc Sûresi, Âyet: 75.

İNSANLAR ARASINDA MÜSÂVÂT

İnsanlar müsavîdir. Dil, ırk, renk, hasep, v. s. hiç bir şey bir insanın diğerine üstün olması için bir sebep teşkil etmez. Hz. Peygamber :

«الناس كأسنان المشط لافضل لعربي على عجمي الا بالتقوى» :

buyurmuştur.

Allah'a karşı, Halik-ı mutlaka karşı en kerîm olan Allah'ın en çok muhabbetini kazanan kimsedir. Bu ise ancak takva ile mümkündür. Çünkü takva sahibi olanlar insan olarak yaşamasını bilenler, Allah'a en yakın bulunan kimselerdir. Binaenaleyh İslâm dini insanlar arasında şekli ve maddî bir üstünlük kabul etmez. Fakat manevî cihetten insanlar arasında bir tefrik yapar. Ve İlâhi bir prensip vaz' eder: ان اكرمكم عندالله اتقيكم .

«Allah katında en kerîm olanınız, Allah'dan en çok korkanıdır»¹. Başka bir âyet-i kerimde de bütün mü'minlerin bir birleri ile kardeş oldukları bildirilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamberin bu hususdaki hadîs-i şerifini de burada zikretmek yerinde olur:

«Ey insanlar: Hepiniz Âdem'densiniz, Âdem ise topraktır. Hiç bir Arabin gayrına ve hiç bir beyazın siyaha üstünlüğü yoktur. Bu üstünlük ancak takva ile olur.»

Garp âleminin ancak on sekizinci asırda, insan hak ve hürriyetinin tabii bir unsuru olduğunu kabul ettiği müsâvat prensibi, İslâm Dini tarafından bundan on dört asır önce ilân edilmiştir. Gerek Cenabı Allah kitab-ı keriminde ve gerekse Hz. Peygamber sünnetlerinde müsâvata çok ehemmiyet vermiştir. Hiç bir din, İslâmiyet kadar insanlığın bu prensibine sıkı bağlanmamış ve tatbik etmemişlerdir. Hrisytiyan Amerikada Zencilere, kapitalist memleketlerde ve aşağı tabakayı refaha kavuşturacağını iddia etmekte olan sosyalist ve Komünist ülkelerde fakir tabakaya, müstemlekeci devletlerin müstemlekesi altında olanlara yaptıkları zulümler yirminci asrın en büyük cinayetlerindedir. Bu gün bir kısım insanlar ve milletler kendi varlıklarını yok etmeye çalışmaktadır. Artık bu, o kadar açıktır ki, misâl vermeye dahi lüzum yoktur.

¹ Hücürât Sûresi, Âyet 13.

Dünyanın hiç bir siyasî ve iktisadî doktrini insanlar arasında müsâvatı temin edememiştir. Çünkü bu doktrinler tamamen beşerîdir, beşerî noksanlıklarla doludur. Bu nazariyeleri ortaya atanlar ise bir çok şeylerin tesiri altında kalmışlardır. Herkes kendi zaviyesinden, insanlığın kurtuluşunu ortaya attığı nazariyyede görmüştür. Ama ne şu görüş ne'de bu görüş hiç biri hedefine varmamıştır ve varamıyacaktır.

İşte İslâm dini, insanları hakîki hüviyeti kazandıran, onlar arasında müsâvatı temin eden bir dindir. (İslâm'ın) her sahasında bu prensibi görmek mümkündür. İnsan, insan olarak diğerine nisbetle ne üstündür ne de aşağıdır. Çünkü insanlar yalnız bir olan Allaha inanırlar ve yalnız ona bağlanırlarsa yek diğerlerine müsâvî olurlar.

Şimdi müsâvat hususunda Kur'an-ı Kerîmdeki âyetleri ve meâllerini vermek suretiyle İslâmın müsâvat hakkındaki görüşünü açıklamış olacağımızı sanıyoruz :

ان الذين كفروا ويصدون عن سبيل الله والمسجد الحرام الذي جعلناه للناس
سواء العاكف فيه والباد ومن يرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب اليم .

«Hakikat, o küfredenler, o Allahın yolundan ve kendisini (ziyaret) de yerli, misafir bütün insanları müsavî kıldığımız mes-cid-i harâm'dan alıkoymakta onlar... Kim orada zulüm ile ilhâda yeltenirse biz ona pek acıklı bir azap tattırırız»¹.

ولئن اطعتم بشرا مثلكم انكم اذا لجا سرون .

«Eğer kendiniz gibi bir insana boyun eğecek olursanız, and olsun ki, bu takdirde siz mutlaka hüsrana düşenlerdensenizdir»².

والى مدين اخاهم شعيبا قال يا قوم اعبدوا الله مالكم من اله غيره قد
جأتكم بينة من ربكم فافوقوا الكيل والميزان ولا تجسوا الناس اشياءهم ولا
تفسدوا فى الارض بعد اصلاحها ذلكم خير لكم ان كنتم مؤمنين .

¹ Hacc Sûresi, Âyet: 25.

² Mü'minûn Sûresi, Âyet: 34.

«Medyen (evlatları) na da kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedik ki; «Ey kavmim, Allaha kulluk edin. Sizin ondan başka hiç bir tanrınız yoktur. Rabbinizden size apaçık bir burhan gelmiştir. Artık kileyi, teraziyi tam tutun. İnsanların eşyasına karşı haksızlık etmeyin. Yer -o, islâh edildikten sonra- fesada vermeyin. (Bana) inancı iseniz bu söylediklerim sizin için hayırlıdır»¹.

يا ايها الناس اتقوا ربكم الذى خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها
وبث منها رجالا كثيرا ونساء واتقوا الله الذى تساءلون به والارحام ان الله
كان عليكم رقيبا.

«Ey insanlar: sizi bir tek candan yaratan ondan da onun zevcesini vücuda getiren ve ikisinden bir çok erkek ve kadınlar türeten Rabbinize (karşı gelmek) den çekinin. (Kendisinin adını öne sürmek sureti) ile bir birinize dileklerde bulunduğunuz Allahdan ve akrabalık (bağlarını kesmek) den sakınınız, Çünkü Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir»².

وما كان الناس الامة واحدة فاختلفوا ولولا كلمة سبقت من ربك لقضى
بينهم فيما فيه يختلفون.

«İnsanlar bir tek ümetten başka (bir şey) değildi. Sonra ihtilâfa düştüler. Eğer Rabbinden bir söz (ezelî bir takdir) geçmiş olmasaydı hakkında ihtilâf ede geldikleri şeylere dair aralarında (şimdiye kadar) muhakkak hüküm verilmiş bitmişti bile»³.

وان ليس للانسان الاماسى

«Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yoktur»⁴.

³ A'raf Sûresi, Âyet 85,

⁴ Nisâ Sûresi, Âyet 1.

³ Yunus Sûresi, Âyet 19.

⁴ Necm Sûresi, Âyet 39).